

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

Акімова Олена Михайлівна

УДК 378.147.87

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській інженерно-педагогічній академії, Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
Васильєва Марина Петрівна,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, завідувач кафедри
соціальної педагогіки, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Коваль Людмила Вікторівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
завідувач кафедри початкової освіти, м. Бердянськ;

кандидат педагогічних наук, доцент
Шимко Ія Миколаївна,
ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти
Криворізького педагогічного інституту, м. Кривий Ріг.

Захист відбудеться «28» листопада 2013 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.108.01 в Українській інженерно-педагогічній академії за адресою: 61003, м. Харків, вул. Університетська, 16, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Української інженерно-педагогічної академії за адресою: 61003, м. Харків, вул. Університетська, 16.

Автореферат розісланий «28» жовтня 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Кулешова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, що характеризується інтеграцією нашої держави в європейські політичні, економічні й культурні структури, особливого значення набуває проблема підготовки фахівців, здатних виконувати свої професійні обов'язки на продуктивному й творчому рівнях. Важливою умовою вирішення цієї проблеми є озброєння знаннями, які сформулюють самостійність особистості студента, здатність у подальшому ефективно виконувати професійні завдання та бути конкурентоспроможним на ринку праці. Приєднання України до Болонського процесу ставить перед вищими навчальними закладами нові вимоги щодо підготовки студентів, зокрема в аспекті організації їхньої самостійної роботи.

У Національній програмі «Україна: XXI століття» підготовка педагогічних кадрів у нашій державі визначена як провідне завдання модернізації освіти, провідний принцип державної освітньої політики. Особливого суспільного значення набуває проблема підготовки вчителя початкових класів у педагогічних закладах, покликаною забезпечувати здатність учнів у подальшому організовувати власну самостійну роботу, здобувати самостійно знання тощо. Для забезпечення такого рівня готовності до самостійної діяльності учнів учитель початкових класів зобов'язаний уміти на належному рівні організовувати й здійснювати власну самостійну роботу.

На теоретичному й методологічному рівнях проблема організації самостійної роботи студентів у процесі оволодіння знаннями досліджена Л. Арістовою, В. Буряком, М. Даніловим, Б. Єсіповим, Л. Жаровою, В. Казаковим та іншими науковцями, у працях яких доведено, що самостійна робота студентів дозволяє успішно формувати свідомість і зміцнювати знання, удосконалювати вміння й навички, визначені програмою кожної навчальної дисципліни. Розкриттю суті організації самостійної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів присвячено наукові дослідження Л. Черчати, Л. Савенкової, Т. Балицької. Дидактичним умовам організації самостійної роботи на засадах особистісно-орієнтованого навчання у вищих навчальних педагогічних закладах присвячено праці С. Шарова, Н. Герасименко, Т. Каушан, І. Шимко та інших.

Різні аспекти професійної підготовки вчителя початкових класів висвітлено в наукових дослідженнях О. Бабакіної, С. Єрмакової А. Крамаренко, О. Маляренко, Н. Павленко, О. Пометун, Л. Тимчук, О. Фаст, Ф. Халілової, Л. Хомич, О. Чепки та інших, зокрема проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів актуалізована в дослідженнях Л. Коваль, Л. Орел.

Водночас проблема забезпечення ефективності організації позааудиторної самостійної роботи студентів – майбутніх учителів початкових класів шляхом упровадження педагогічних умов, які б сприяли підвищенню якості самостійної діяльності майбутніх педагогів, не була предметом спеціального дослідження.

Аналіз наукових праць і власного практичного досвіду вможливив виявлення суперечностей стосовно означеної проблеми, а саме між:

– проголошенням важливості ролі самостійної роботи студентів, зумовленої перебудовою системи вищої освіти в Україні у зв'язку з приєднанням до Болонського процесу, і недостатнім використанням можливостей вищого навчального закладу в галузі професійної підготовки майбутнього фахівця;

– розумінням необхідності забезпечення ефективності організації самостійної роботи у підготовці майбутніх учителів початкових класів, зумовленої специфікою професійних функцій представника цієї педагогічної спеціальності, і невикористанням можливостей позааудиторної роботи студентів вищого педагогічного навчального закладу;

– потенціалом позааудиторної роботи в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів щодо забезпечення ефективності їх самостійної роботи і нерозробленістю педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів у професійній підготовці.

Актуальність, недостатній рівень теоретичної дослідженості та практичної розробленості зазначеної проблеми, необхідність подолання визначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи за напрямом «Проблеми інженерно-педагогічної освіти», що виконувалися в рамках функціонування сумісної навчально-методичної лабораторії разом з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАМІП України (№ ВШ-10-9) «Формування особистості професіонала в процесі навчання у вищому навчальному закладі».

Тему дослідження затверджено вченою радою Української інженерно-педагогічної академії (протокол № 9 від 13.03.2007р.) й узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 8 від 22.12.2009 р).

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. На підставі аналізу наукової літератури визначити суть, види, способи організації позааудиторної самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів.

2. Визначити особливості професійної діяльності вчителів початкових класів, уточнити роль і місце позааудиторної самостійної роботи в процесі їх професійної підготовки.

3. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

4. Уточнити критерії й показники ефективності організації позааудиторної самостійної роботи студентів.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Предмет дослідження – педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи студентів – майбутніх учителів початкових класів.

Основою дослідження є **припущення** про те, що ефективності організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів сприяє реалізація таких педагогічних умов: забезпечення мотивації студентів до самостійної позааудиторної роботи шляхом формування інтересу до змісту завдань і систематичного контролю опосередкованого характеру з боку викладача; розробка й упровадження індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи студентів.

Методологічну й теоретичну основу дослідження становлять основні положення теорії поетапного формування розумових дій (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Н. Талізін та інші), педагогіки вищої школи (В. Беспалько, В. Шахов, В. Ягупов та інші), теорії змісту навчання (С. Гончаренко, В. Краєвський, І. Лернер, В. Лозова та інші), теорії оптимізації педагогічного процесу (Ю. Бабанський, Є. Голант, Л. Занков, М. Скаткін, Н. Талізін та інші), загальної теорії організації самостійної роботи студентів (В. Буряк, В. Євдокимов, Л. Черчата, І. Шайдур, С. Шаров, І. Шимко та інші), психолого-педагогічні ідеї щодо підготовки фахівця до майбутньої професійної діяльності (І. Бех, Н. Брюханова, М. Васильєва, І. Зязюн, О. Коваленко, В. Козаков, М. Лазарєв, О. Фаст, В. Чирков, М. Чобітько, В. Якунін та інші), підготовки вчителів початкових класів (О. Дубасенюк, Л. Коваль, О. Пометун, Л. Хомич, С. Якіменко та інші).

Для виконання завдань дослідження були використані такі **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми організації самостійної роботи студентів із метою визначення напрямів дослідження та поняттєво-категорійного апарату; аналіз документації); *емпіричні* (педагогічний експеримент для визначення ефективності обґрунтованих педагогічних умов організації самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів початкових класів, опитування, анкетування, педагогічне спостереження за навчальною діяльністю студентів); *методи математичної статистики* для обробки експериментальних даних (критерій Стьюдента).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше теоретично обґрунтовано, розроблено, експериментально перевірено й упроваджено в процес професійної підготовки педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів (забезпечення мотивації студентів до самостійної позааудиторної роботи шляхом формування інтересу до змісту завдань і систематичного контролю опосередкованого характеру з боку викладача; розробка й упровадження індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи студентів); визначено особливості самостійної позааудиторної роботи студентів: викладач організує й опосередковано керує роботою студентів; обов'язковими є заздалегідь складені завдання на основі принципу послідовності, науковості та системності; створення умов для самоорганізованості та самоконтролю студентів на основі вмотивованості виконання завдань для самостійної роботи, створення умов для самоорганізованості та самоконтролю студентів;

уточнено суть поняття «позааудиторна самостійна робота студента» як виду

позааудиторної самостійної навчальної та виховної діяльності, що виконується під опосередкованим керівництвом викладача й передбачає формування навичок самопостереження, самоорганізації, самоаналізу, самоконтролю; особливості функцій вчителя початкових класів (обов'язкове педагогічне керівництво навчально-виховним процесом; викладання різних навчальних предметів; вплив рівня знань, сформованості навчальних умінь, навичок, самостійності та самоорганізованості вчителя на рівень знань, умінь і навичок учнів; робота над згуртуванням класного колективу протягом усього періоду навчання дітей у початковій школі; специфічні форми роботи з батьками молодших школярів тощо); критерії й показники ефективності організації самостійної позааудиторної роботи студентів: сформованість мотивації (рівень і характер мотивації до позааудиторної самостійної роботи; характер інтересу до неї), якість педагогічних знань (повнота, глибина, гнучкість, систематичність, оперативність), сформованість навичок самопостереження, самоаналізу, самоорганізації, самоконтролю (рівень і характер виявлення);

подальшого розвитку набули форми та методи позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, а саме: виховної (організація екскурсій, відвідування музеїв), профорієнтаційної (організація конкурсів педагогічного спрямування та участь у них), волонтерської (проведення виховних заходів), навчальної (поглиблене вивчення педагогічних творів, аналіз документів за допомогою Інтернет-ресурсів, анотування опрацьованого матеріалу), наукової (підготовка науково-практичних конференцій, студентських веб-конференцій та участь у них); використання Інтернет-ресурсів при підготовці майбутніх учителів початкових класів під час позааудиторної самостійної роботи на творчому рівні (вивчення передового педагогічного досвіду учителів початкових класів).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в експериментальній перевірці й упровадженні педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, що вможливило їх широке використання в професійній підготовці фахівців; у розробці й упровадженні індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, курсу «Організація самостійної роботи студентів», навчально-методичних матеріалів.

Матеріали дослідження впроваджено в навчальний процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (довідка № 01 – 12/350 від 22.05.2013 р.); Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 1194 від 22.05.2013 р.); Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 01-625 від 27.05.2013 р.).

Теоретичні положення й узагальнений практичний досвід доцільно використовувати при написанні курсових, дипломних і магістерських робіт, а також при укладанні навчально-методичних посібників і рекомендацій з організації самостійної роботи студентів.

Вірогідність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечено застосуванням комплексу методів дослідження, що відповідають визначеним меті,

об'єкту, предмету та завданням дослідження, відповідністю основних положень дисертації відомим результатам психолого-педагогічних досліджень, репрезентативністю вибірки студентів для педагогічного експерименту, статистичним аналізом експериментальних даних, апробацією й упровадженням результатів дослідження в практику роботи вищих навчальних закладів.

Особистий внесок здобувача. У працях, написаних у співавторстві, здобувачеві належать (відповідно до списку публікацій): [7] – характеристика напрямів управління позааудиторною самостійною роботою студентів; [8] – аналіз та обґрунтування основних науково-дослідницьких аспектів діяльності студентів педагогічних закладів навчання; [10] – обґрунтування актуальності проблеми; [11] – визначення ролі педагогічної практики в професійному становленні майбутнього учителя; [14] – визначення культурологічних основ у моральному вихованні школярів у професійній діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки та методики професійного навчання та кафедри психології, філософії і освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії, а також у виступах на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях: «Виховання майбутнього педагога на основі національної культури і вічних духовних цінностей: історія та перспективи розвитку» (Харків, 2006); «Інновації у вищій освіті» (Ніжин, 2007); «Педагогічна освіта: стан розвитку, проблеми, перспективи» (Стаханов, 2012); «Формування професійної культури майбутніх педагогів в умовах модернізації освіти» (Харків, 2012); «Формування та розвиток фахової компетентності вчителя початкової школи в умовах упровадження Державного стандарту початкової загальної освіти» (Харків, 2013).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено в 15 публікаціях автора (10 з них одноосібні), що відтворюють зміст дисертації, із них 6 статей у провідних наукових фахових виданнях, 9 тез у матеріалах наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (200 найменувань, із них 6 – іноземними мовами). Загальний обсяг роботи становить 225 сторінок, із яких основного тексту – 167 сторінок. Робота містить 14 таблиць на 6 сторінках і 1 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, сформульовано гіпотезу й схарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення результатів наукового пошуку, наведено дані про апробацію й упровадження результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні питання організації позааудиторної самостійної роботи в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів**» визначено й схарактеризовано суть понять «самостійність», «самостійна робота студентів», «позааудиторна самостійна робота студентів», з'ясовано роль,

місце, функції самостійної роботи в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, види й способи її організації, теоретично обґрунтовано педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи студентів – майбутніх учителів початкових класів.

Використання історичного підходу до аналізу проблеми самостійної роботи в навчальній діяльності дозволило зробити висновок про те, що в різні періоди становлення суспільства й освіти існували різні погляди на місце й суть самостійної роботи в навчальному процесі, що відповідало умовам культурного й економічного життя (починаючи з проголошення філософами Античності необхідності вдосконалення особистості шляхом самопізнання, самоосвіти та саморозвитку, теоретичного обґрунтування методу самостійного опанування текстів, вироблення методики їх самостійного опрацювання в Середньовіччі й закінчуючи проголошенням на державному рівні необхідності пошуку інноваційних методів і форм забезпечення ефективності організації самостійної роботи в умовах сучасних навчальних закладів освіти).

На підставі аналізу визначень психолого-педагогічних словників, поняття «самостійність» схарактеризовано як якість особистості, що виражається в здатності поставити певну мету та наполегливо працювати над її досягненням власними силами, відповідально ставитися до власної діяльності, діяти свідомо й ініціативно не лише у відомих обставинах, але й у нових умовах, які вимагають прийняття нестандартних рішень.

Аналіз ключових понять дослідження, репрезентованих у працях науковців (В. Мороз, В. Євдокимов, Л. Черчата, І. Шайдур, С. Шаров, І. Шимко та інші), дозволив визначити *самостійну роботу студентів* як навчальну діяльність, що виконується під керівництвом викладача й спрямована на досягнення поставленої мети під час навчання та виховання, якій притаманні всі функції процесу навчання під час професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі.

Визначено, що зміст функцій самостійної роботи студентів полягає в тому, що під час реалізації освітньої функції в професійній підготовці студентів забезпечується засвоєння системи наукових знань, формування вмій і навичок; розвивальної функції – розвиток у студента мислення, формування волі, емоційно-почуттєвої сфери, навчальних інтересів, мотивів і здібностей, становлення як особистості; виховної – вироблення активної позиції студента щодо професійної підготовки, виховання моральних, трудових, естетичних і фізичних якостей особистості, уміння планувати свою роботу, добирати прийоми її виконання, контролювати себе, раціонально використовувати час.

Проведений аналіз наукових праць (Л. Грицюк, Н. Герасимова, Н. Калашник, Л. Черчата, І. Шайдур, С. Шаров, І. Шимко та інші) дав можливість зробити висновок, що позааудиторна самостійна робота студентів є одним із важливих джерел задоволення пізнавальних і навчальних потреб студентів у фаховій підготовці. Поняття «*позааудиторна самостійна робота студента*» визначено як вид позааудиторної самостійної навчальної та виховної діяльності, що виконується під опосередкованим керівництвом викладача й передбачає формування навичок самопостереження, самоорганізації, самоаналізу, самоконтролю.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено особливості самостійної позааудиторної роботи студентів, а саме: викладач організує й опосередковано керує роботою студентів; обов'язковими є заздалегідь складені завдання на основі принципу послідовності, науковості та системності; обов'язковими є вмотивованість виконання завдань самостійної роботи, створення умов для самоорганізованості та самоконтролю студентів, а також схарактеризовано види самостійної позааудиторної роботи студентів (навчальна, виховна, наукова, волонтерська, профорієнтаційна), кожен із яких має потенціал щодо забезпечення ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів.

Ефективними способами організації позааудиторної самостійної роботи студентів є: *індивідуальний*, що передбачає врахування індивідуальних особливостей студентів, їхніх пізнавальних інтересів, мотивів до виконання самостійного завдання для визначення рівня його складності; *індивідуалізований*, що передбачає врахування наявності достатнього рівня сформованості вмінь і навичок самостійної навчальної роботи студента; *колективний*, що передбачає розподіл на групи, посилення мотивації й інтелектуальної активності шляхом забезпечення взаємоконтролю студентів.

Схарактеризовано функції вчителя початкової школи (виховна, навчальна, інформуюча та організаторська), підготовку до виконання яких слід забезпечувати під час професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі, зокрема й шляхом організації позааудиторної самостійної роботи: обов'язкове педагогічне керівництво навчально-виховним процесом; викладання різних навчальних предметів; вплив рівня знань, сформованості навчальних умінь, навичок, самостійності та самоорганізованості вчителя на рівень знань, умінь і навичок учнів; робота над згуртуванням класного колективу протягом усього періоду навчання дітей у початковій школі; специфічні форми роботи з батьками молодших школярів (допомога батькам учнів першого року навчання в адаптації дітей 6-7 років до навчальної діяльності, консультації щодо правильної організації та підготовки домашнього завдання як одного з видів самостійної роботи учнів, відвідування дитини вдома, організація батьківських тренінгів і спільних консультацій із психологом і соціальним педагогом школи) тощо.

Проведений аналіз змісту психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів («Вступ до спеціальності», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Історія педагогіки», «Загальна педагогіка». «Методика виховної роботи», «Основи педагогічної майстерності», «Передові технології в початковій школі») дозволив визначити місце методів позааудиторної самостійної роботи в процесі підготовки вчителя початкових класів і окреслити групи цих методів: методи мотивації самостійної роботи; методи розвитку самостійної роботи; методи контролю та самоконтролю самостійної роботи. Схарактеризовано основні групи педагогічних умінь учителів початкових класів (конструктивні, комунікативні, організаторські, дидактичні, перцептивні, сугестивні, пізнавальні, прикладні, уміння в галузі педагогічної техніки) та визначено місце самостійної роботи в кожній із них.

Теоретично обґрунтовано педагогічні умови організації позааудиторної

самостійної роботи студентів – майбутніх учителів початкових класів: забезпечення мотивації студентів до самостійної позааудиторної роботи шляхом формування інтересу до змісту завдань і систематичного контролю опосередкованого характеру з боку викладача; розробка й упровадження індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи студентів.

На підставі аналізу наукових досліджень і власного практичного досвіду встановлено, що одним із провідних мотивів у мотивації до позааудиторної самостійної роботи є мотив інтересу до змісту діяльності. Подальша побудова позааудиторної самостійної роботи базується на підтриманні та розвитку інтересу до майбутньої професії, забезпечуючи принцип зв'язку з життям. З огляду на це однією з педагогічних умов організації самостійної позааудиторної роботи студентів визначено забезпечення мотивації студентів до самостійної позааудиторної роботи шляхом формування інтересу до змісту завдань і забезпечення систематичного контролю опосередкованого характеру з боку викладача.

Побудова позааудиторної самостійної роботи студентів з урахуванням сукупності мотивів і потреби реалізації особистісно-орієнтованого підходу має відображатись в індивідуальному плані позааудиторної самостійної роботи та мати такі етапи: визначення мотивів, необхідних для виконання завдання студентами, заохочення змістом діяльності; визначення теми та розділу дисципліни, що вивчається; постановка мети завдання; визначення форми та виду виконання завдання позааудиторної самостійної роботи з урахуванням року вивчення дисципліни та рівнів пізнавальної діяльності; формулювання завдання та розподіл його виконання на логічно завершені частини з дотриманням принципу диференціації; складання індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи студентів; передбачення методів і засобів діяльності студентів; прогнозування навчальних досягнень; корегування викладачем навчально-пізнавальної діяльності студентів на всіх етапах виконання завдання для забезпечення психологічного комфорту шляхом надання консультацій; контроль та оцінювання результатів позааудиторної самостійної роботи студентів.

Визначено етапи позааудиторної самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі: виконання студентами завдань репродуктивного характеру за зразком або поданою методикою під керівництвом викладача, реалізація навчальних цілей на рівні розпізнавання або запам'ятовування; виконання завдань репродуктивного характеру з актуалізацією рівня розуміння; самостійне виконання студентами навчальних завдань із контролюючою й корегуючою функціями викладача; самостійне виконання завдань із активним застосуванням самостійно опанованого матеріалу під час розв'язання поставлених завдань з опосередкованим контролем викладача. Етапність позааудиторної самостійної роботи студентів зумовлює необхідність введення індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи з метою фіксації не лише даних щодо досягнення провідних цілей, а й щодо послідовності опанування другорядних. У такий спосіб забезпечується можливість студентам самостійно обирати завдання позааудиторної самостійної роботи різних рівнів за складністю та пізнавальною діяльністю на основі індивідуального та диференційованого підходу, що сприяє розвитку самостійності студентів,

можливості самооцінювання власних навчальних досягнень.

Теоретичне обґрунтування педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи студентів – майбутніх учителів початкових класів передбачало організацію експериментальної роботи з перевірки ефективності визначених умов.

У другому розділі **«Експериментальна перевірка педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів»** розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту, уточнено критерії мотивації, якості педагогічних знань, навичок самоспостереження, самоаналізу, самоорганізації та самоконтролю під час позааудиторної самостійної роботи, розкрито суть забезпечення впровадження теоретично обґрунтованих педагогічних умов, проаналізовано результати експериментальної роботи.

Для діагностики ефективності впровадження педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів було обрано такі критерії й показники: сформованість мотивації (рівень і характер мотивації до позааудиторної самостійної роботи; характер інтересу до неї); якість педагогічних знань (повнота, глибина, гнучкість, систематичність, оперативність); сформованість навичок самоспостереження, самоаналізу, самоорганізації, самоконтролю (рівень і характер виявлення).

Педагогічний експеримент проводився впродовж 2007–2013 років, до нього було залучено 113 студентів і 12 викладачів. Для визначення ефективності педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів було сформовано експериментальні E_1 (25 студентів), E_2 (25 студентів), E_3 (16 студентів) та контрольну K (47 студентів) групи, принципових відмінностей між якими стосовно досліджуваних характеристик на констатувальному етапі не спостерігалось, що було виявлено шляхом використання діагностичних методик (анкетування, аналіз документації, контрольні роботи, спостереження, самооцінка тощо).

На формуальному етапі в експериментальних групах здійснювалось упровадження педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів у варіативний спосіб: в E_1 забезпечувалася мотивація студентів до самостійної позааудиторної роботи шляхом формування інтересу до змісту завдань і забезпечення систематичного контролю опосередкованого характеру з боку викладача; в E_2 – розробка й упровадження індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи студентів; в E_3 – упроваджувались обидві умови. Упровадження педагогічних умов передбачало розробку методичного забезпечення у вигляді форм, методів роботи, що узагальнено представлено на рисунку на с. 10.

Для забезпечення мотивації студентів до самостійної позааудиторної роботи шляхом формування інтересу до змісту завдань і систематичного контролю опосередкованого характеру з боку викладача був розроблений і впроваджений курс «Організація самостійної роботи студентів», метою якого було забезпечення оволодіння студентами уміннями й навичками організації власної позааудиторної самостійної роботи на наукових засадах. Студенти опановували теоретичні питання

щодо сутності самостійної роботи, вимог до її організації у вищому навчальному закладі, видів і форм, критеріїв оцінки самостійної роботи, способів і прийомів самоконтролю, основних принципів наукової організації праці.

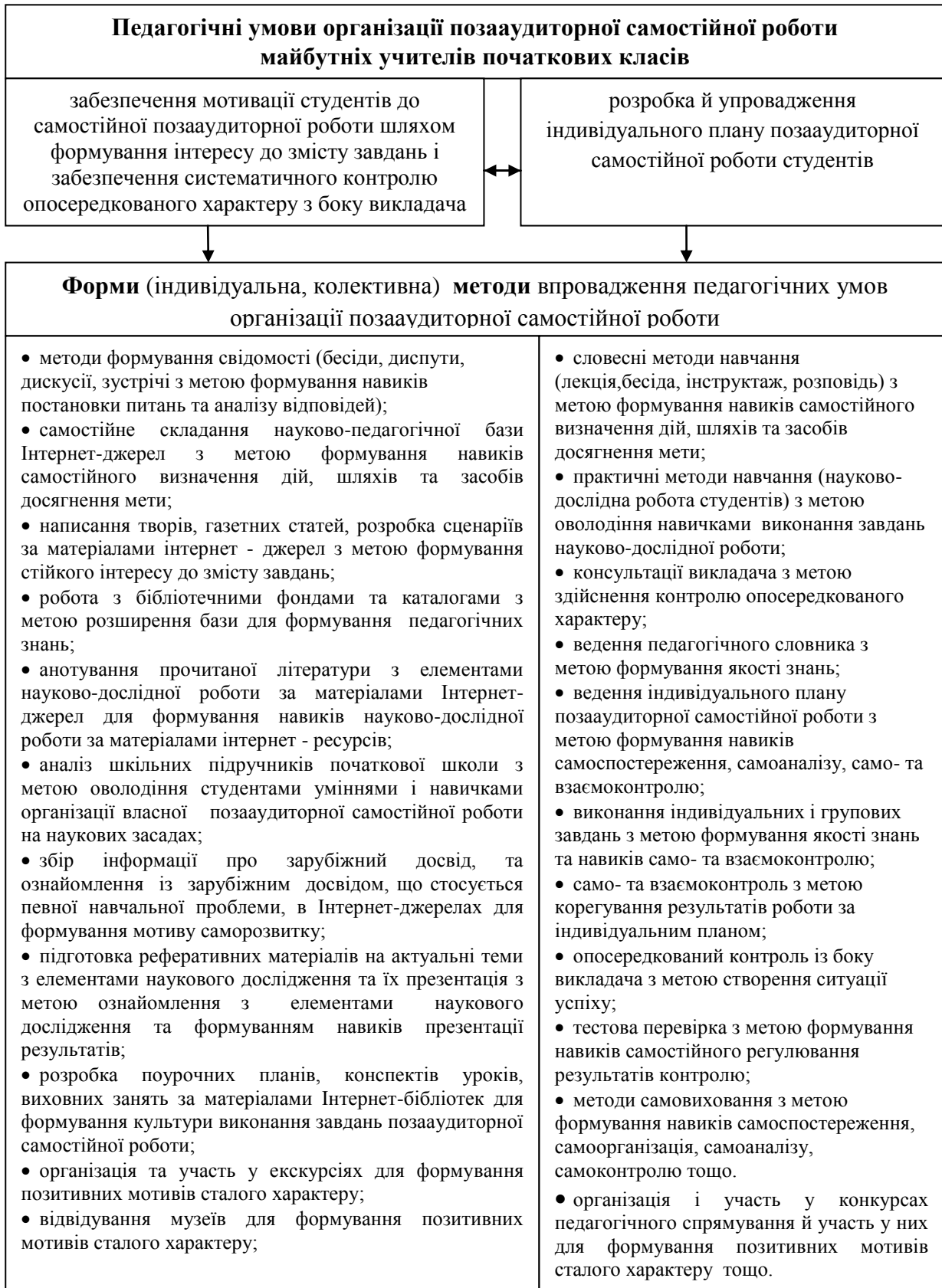

Рис. Структурна модель забезпечення педагогічних умов позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів

Студенти ознайолювалися з видами каталогів та навчальної літератури, основними правилами конспектування й опрацювання літератури. Під час вивчення дисципліни в студентів формувалися вміння працювати з бібліотечними фондами; складати опорні схеми лекцій, формувати запитання та складати зауваження до них; анотувати статті, укладати тези, виписувати цитати, добирати літературу; писати реферати, складати до них план та узагальнювальний висновок; писати та аналізувати рецензії. Особлива увага приділялася формуванню в студентів культури позааудиторної самостійної роботи.

Під час вивчення дисципліни застосовувався поточний, тематичний і підсумковий контроль знань студентів опосередкованого характеру з боку викладача та здійснювався взаємоконтроль студентів під час аудиторних занять, що стимулювало ефективну самостійну роботу й забезпечувало об'єктивне оцінювання рівня знань. Опосередкований контроль з боку викладача реалізувався на таких засадах: кожний студент займає активну позицію в плануванні та виборі методів, форм, видів завдань на основі суб'єктної позиції; під час позааудиторної самостійної роботи викладач виконує функцію її організатора, а не керівника й контролера за виконанням роботи; забезпечується можливість власної ініціативи студентів, вибору обсягу та рівня складності завдань; студент у взаємодії з викладачем розв'язує завдання, що відповідають його інтересам і мають соціальне значення для суспільства; викладач перевіряє самостійно опанований студентом матеріал під час навчальної аудиторної роботи, забезпечуючи актуалізацію набутих у позааудиторній самостійній роботі знань при вирішенні завдань продуктивного та творчого рівнів.

З метою формування мотивації студентів до позааудиторної самостійної роботи була розроблена тематика практичних занять і дібрані Інтернет-ресурси: педагогічні сторінки фестивалю педагогічних ідей «Відкритий урок», «Учитель учителю, учням та батькам», «Бібліотека починаючого педагога», «Презентації для дітей», «Букварик», сайти учителів початкових класів «Урок», україномовний ресурс «Українська педагогіка» тощо.

Завдяки використанню індивідуального способу організації позааудиторної самостійної роботи студентів, який передбачав різні за змістом, але однакові за складністю й рівнем пізнавальної діяльності завдання, забезпечувалися: самостійне складання науково-педагогічної бази Інтернет-джерел; пошук у світовій мережі додаткового навчального матеріалу до запропонованих викладачем тем; написання студентами творів, газетних статей, розробка сценаріїв за матеріалами Інтернету; виконання вправ, пов'язаних із роботою з бібліотечними фондами та каталогами різного рівня складності; написання анотацій прочитаної літератури з елементами науково-дослідної роботи за матеріалами Інтернет-джерел; аналіз шкільних підручників початкової школи за матеріалами науково-педагогічних Інтернет-бібліотек; ознайомлення із зарубіжним досвідом; підготовка реферативних матеріалів на актуальні теми з елементами наукового дослідження та їх презентація; розробка поурочних планів і конспектів уроків за матеріалами Інтернет-бібліотек.

Із метою формування мотивації до позааудиторної самостійної роботи через інтерес до змісту завдань були розроблені групи завдань і заходів відповідно до кожного змістовного модуля з дисципліни «Загальна педагогіка»: пішохідна

екскурсія «Харків педагогічний» (тема «Учитель, його соціальні функції»); навчальна екскурсія до Харківського обласного притулку для неповнолітніх «Гармонія» (тема «Розвиток, виховання та формування особистості»); усний журнал «Видатні педагоги Харківщини» (тема «Предмет педагогіки. Виникнення і становлення педагогіки як науки»); навчальна екскурсія до Харківської спеціалізованої гімназії-інтернату для сліпих дітей ім. В.Г. Короленко (тема «Система педагогічних наук»); навчальна екскурсія до НВК «Вересень» з метою ознайомлення з роботою за системою М. Монтесорі, методами роботи школи М.В. Ломоносова, розвивальним навчанням у початковій школі (теми «Технології навчання», «Урок – основна форма організації навчання», «Перевірка та оцінювання знань, умінь та навичок учнів»). При вивченні модуля «Теорія виховання» формуванню інтересу до змісту самостійних завдань сприяли відвідування музею ім. А.С. Макаренка в ЗОШ № 100 м. Харків; автобусна екскурсія до Музею-садиби Г.С. Сковороди; зустріч із представниками осередку скаутської організації «Пласт», із працівниками Центру боротьби та профілактики СНІДУ м. Харків; участь у конкурсі педагогічної майстерності; узагальнення передового педагогічного досвіду вчителів початкових класів за допомогою Інтернет-ресурсів.

З метою забезпечення можливості студентів самостійно обирати завдання позааудиторної самостійної роботи різних рівнів за складністю та пізнавальною діяльністю, самооцінювання власних навчальних досягнень, контролю й оцінювання результатів позааудиторної самостійної роботи в експериментальних групах було *впроваджено індивідуальний план позааудиторної самостійної роботи студентів*, який містив завдання позааудиторної самостійної роботи як навчального, так і виховного характеру. Запровадження індивідуального плану передбачало проведення вступного заняття з ознайомлення студентів із системою організації навчання за планом, структурою індивідуального плану, правилами ведення педагогічного словника, розкладом консультацій, планом виховної роботи факультету початкової освіти на навчальний рік. Самостійне заповнення студентом плану передбачало корегувальну функцію викладача під час консультацій у разі необхідності. На першому занятті змістового модуля кожної дисципліни студентам повідомлялася інформація про терміни й форми виконання завдань, варіанти завдань репродуктивного, продуктивного та творчого рівнів пізнавальної діяльності на весь змістовний модуль із кожної теми та списки рекомендованої літератури. При вивченні кожної теми студенти самостійно обирали завдання з позааудиторної самостійної роботи, дотримуючись умови поступового ускладнення від завдань репродуктивного та продуктивного до творчого рівня. Контроль за рівнем опанування теми кожним студентом відбувався під час аудиторних занять у процесі виконання завдань для роботи в групах, парах, тестового опитування або виконання складених студентами завдань для самоперевірки (питання для контролю, тестового опитування, педагогічні кросворди, завдання, ситуації). Від якості виконання студентом завдань позааудиторної самостійної роботи залежала можливість і успішність аудиторної роботи. Значну роль під час організації позааудиторної самостійної роботи студентів відіграло створення кожним студентом педагогічного словника, за матеріалами якого наприкінці вивчення кожного

змістового модуля відбувалася тестова перевірка на основі питань, що стосувалися розкриття суті навчального матеріалу з теми та термінології із завдань позааудиторної самостійної роботи.

Відповідно до етапності позааудиторної самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі розроблялися завдання різних рівнів, характерною рисою яких була орієнтація на майбутню педагогічну діяльність з урахуванням специфіки діяльності учителя початкових класів. Так, завдання з модулю «Теорія виховання» *репродуктивного* рівня передбачали: характеристику основних закономірностей виховання, розкриття сутності принципів, визначення їх особливостей для початкової школи; *продуктивного* рівня: аналіз щоденників учнів початкової школи з погляду використання методів групи стимулювання й корекції поведінки; розробку анкети з виявлення рівня вихованості особистості в учнівському колективі; аналіз виховних заходів тощо; *творчого* рівня: складання педагогічних ситуацій з їх аналізом з погляду використання методів виховання, принципів виховання, формування дитячого колективу; розробку системи згуртування колективу учнів першого класу; розробку виховних заходів для учнів початкової школи за певним напрямом тощо.

Для формування мотивів самоконтролю за власною позааудиторною самостійною роботою студенти залучалися до самоперевірки й взаємоперевірки виконаних завдань, до виконаної позааудиторної самостійної роботи під час аудиторних занять, до виконання тестових завдань з опрацьованої теми тощо.

На *контрольному етапі* педагогічного експерименту на основі уточнених критеріїв і показників рівнів виявлено значні позитивні зміни в студентів експериментальних груп порівняно з їхніми ж результатами на констатувальному етапі педагогічного експерименту й результатами студентів контрольних груп, що представлено в таблиці на с. 14.

Як свідчать результати, наведені в таблиці, реалізація педагогічних умов позитивно вплинула на організацію самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів початкових класів. Результати дослідження засвідчили, що завдяки проведенню формувального етапу експерименту збільшилася кількість студентів груп E_1 та E_3 зі стійким інтересом до виконання завдань позааудиторної самостійної роботи на 24 % і 31,5 % відповідно, зі сталим позитивним інтересом до змісту завдань на 24 % та 18,75 %. Зросла кількість студентів групи E_2 (на 8 %) та E_3 (на 18,75 %) з високим рівнем якості педагогічних знань, що засвідчило оволодіння студентами способами організації позааудиторної самостійної роботи завдяки впровадженню індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи. Найкращий результат було отримано в групі E_3 , де одразу впроваджувалися дві педагогічні умови, а зміст завдань передбачав не лише навчальний, а й виховний (волонтерський, профорієнтаційний), науковий напрям позааудиторної самостійної роботи, забезпечуючи тим самим не лише формування якості педагогічних знань (+18,75 %), а й формування стійкого інтересу до виконання завдань позааудиторної самостійної роботи (+31,25 %), формування навичок самопостереження (+18,75 %), самоаналізу (+18,75 %), самоорганізації (+37,5%), самоконтролю (+37,5%) під час позааудиторної самостійної роботи.

Узагальнені результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерії, показники (рівні, характер виявлення)	Групи			
	Е ₁ (25 осіб)	Е ₂ (25 осіб)	Е ₃ (16 осіб)	К (47 осіб)
Сформованість мотивації:				
1) характер інтересу до позааудиторної самостійної роботи:				
стійкий	+24	+16	+31,25	-2,12
ситуативний	+8	+20	+6,25	-2,14
відсутній	-32	-36	-37,5	+4,26
2) характер мотивів до позааудиторної самостійної роботи:				
позитивний (мотиви самоствердження, інтересу до змісту діяльності, саморозвитку, досягнень)				
стали	+24	+16	+18,75	+2,12
проявляються епізодично	+8	+20	+6,25	+2,13
не проявляються	-32	-36	-25	-4,25
нейтральний (мотиви ідентифікації з іншою людиною, аффіліації)				
стали	+16	+24	-12,5	-2,12
проявляються епізодично	+20	+8	-6,25	-2,14
не проявляються	-36	-32	+18,75	+4,26
негативний (мотиви влади, негативна мотивація)				
стали	-20	-12	-6,25	-2,12
проявляються епізодично	+12	+4	-12,5	-2,14
не проявляються	+8	+8	+18,75	+4,26
Якість знань (повнота, глибина, гнучкість, систематичність, оперативність педагогічних знань)				
повнота знань	+8	+20	+37,5	+6,38
глибина знань	+16	+24	+31,25	+4,26
гнучкість знань	+20	+40	+37,5	+4,26
систематичність знань	+24	+24	+31,25	+2,13
оперативність знань	+12	+20	+18,75	+2,13
Рівень сформованості навичок самоспостереження, самоаналізу, самоорганізації, самоконтролю в ході позааудиторної самостійної роботи:				
самоспостереження				
активно застосовує методи самоспостереження	+24	+16	+18,75	+2,12
використовує ситуативно методи самоспостереження	+8	+20	+6,25	+2,13
не вміє використовувати методи самоспостереження	-32	-36	-25	-4,25
самоаналіз				
завжди аналізує рівень досягнення мети завдання	+24	+16	+18,75	+2,12
ситуативно аналізує рівень досягнення мети завдання	+8	+20	+6,25	+2,13
не аналізує рівень досягнення мети завдання	-32	-36	-25	-4,25
самоорганізація				
самостійно визначає мету, розробляє план, визначає засоби виконання завдань	+4	+8	+37,5	-2,13
за допомогою викладача визначає мету, розробляє план, визначає засоби виконання завдань	+8	+16	-12,5	+6,38
не визначає мету, не розробляє план та засоби виконання завдань	-12	-24	-25	-4,26
самоконтроль				
самостійно усвідомлено контролює власні дії	+4	+40	+37,5	-2,12
не завжди усвідомлено контролює власні дії	+8	-16	-12,5	-2,14
не здійснює контроль власних дій	-12	-24	-25	+4,26

Отримані дані експериментальної роботи підтверджують гіпотезу дослідження щодо впливу педагогічних умов на ефективність організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх вчителів початкових класів, вірогідність результатів якого доведено засобами математичної статистики (t – критерій Стьюдента).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення проблеми організації самостійної позааудиторної роботи студентів – майбутніх учителів початкових класів шляхом обґрунтування, розробки, експериментальної перевірки й упровадження педагогічних умов організації самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів початкових класів.

1. На підставі аналізу наукової літератури визначено суть поняття «позааудиторна самостійна робота студента» визначено як вид позааудиторної самостійної навчальної та виховної діяльності, що виконується під опосередкованим керівництвом викладача й передбачає формування навичок самоспостереження, самоорганізації, самоаналізу, самоконтролю. Визначено види самостійної позааудиторної роботи студентів у вищому навчальному закладі: навчальна, виховна, наукова, волонтерська, профорієнтаційна.

Доведено, що ефективними способами організації позааудиторної самостійної роботи студентів є: індивідуальний, що передбачає врахування індивідуальних особливостей студентів, їхніх пізнавальних інтересів, мотивів до виконання самостійного завдання для визначення рівня його складності; індивідуалізований, що передбачає врахування наявності достатнього рівня сформованості вмінь і навичок самостійної навчальної роботи студента; колективний, що передбачає розподіл на групи, посилення мотивації й інтелектуальної активності шляхом забезпечення взаємоконтролю студентів.

2. Визначено особливості функцій учителя початкових класів, підготовка до виконання яких забезпечується зокрема організацією позааудиторної самостійної роботи студентів: обов'язкове педагогічне керівництво навчально-виховним процесом; викладання різних навчальних предметів; вплив рівня знань, сформованості навчальних умінь, навичок, самостійності та самоорганізованості вчителя на рівень знань, умінь і навичок учнів; робота над згуртуванням класного колективу протягом всього періоду навчання дітей у початковій школі; специфічні форми роботи з батьками молодших школярів (допомога батькам учнів першого року навчання в адаптації дітей 6-7 років до навчальної діяльності, консультації щодо правильної організації виконання домашнього завдання як одного з видів самостійної роботи учнів, відвідування дитини вдома, організація батьківських тренінгів і спільних консультацій із психологом і соціальним педагогом школи) тощо.

Уточнено роль і місце позааудиторної самостійної роботи в професійній підготовці: освітня функція забезпечує засвоєння системи наукових знань, формування вмінь і навичок; розвивальна – розвиток мислення, формування волі, емоційно-почуттєвої сфери, навчальних інтересів, мотивів і здібностей, становлення студента як особистості; виховна – активну позицію студента щодо професійної підготовки, виховання моральних, трудових, естетичних і фізичних якостей

особистості, уміння планувати свою роботу, добирати прийоми її виконання, контролювати себе, раціонально використовувати час.

3. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи студентів – майбутніх учителів початкових класів: забезпечення мотивації студентів до самостійної позааудиторної роботи шляхом формування інтересу до змісту завдань і систематичного контролю опосередкованого характеру з боку викладача; розробка й упровадження індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи студентів.

4. Відповідно до уточнених критеріїв і показників ефективності організації самостійної позааудиторної роботи студентів (сформованість мотивації (рівень і характер мотивації до позааудиторної самостійної роботи; характер інтересу до неї); якість педагогічних знань (повнота, глибина, гнучкість, систематичність, оперативність), сформованість навичок самоспостереження, самоаналізу, самоорганізації, самоконтролю (рівень і характер виявлення)) виявлено позитивні зміни в студентів експериментальних груп.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення та наукового обґрунтування потребують проблеми взаємозв'язку навчальної та виховної позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів, організації позааудиторної самостійної роботи вчителів початкових класів в умовах післядипломної освіти, підготовки викладачів до організації й опосередкованого контролю за позааудиторною самостійною роботою студентів тощо.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Акімова О. М. Духовність у контексті виховних завдань вищого навчального закладу / О. М. Акімова // Наукові записки : зб. наук. праць. – Х. : ХНУ ім. В. М. Каразіна, «Основа», 2006. – Вип. № 17. – С. 10–15.

2. Акімова О. М. Організація позааудиторної самостійної роботи при підготовці майбутніх учителів початкових класів / О. М. Акімова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Гуман. ун-т «Запоріж. інст. держ. та муніц. упр.», 2007. – Вип. № 43. – С. 9–12.

3. Акімова О. М. Якість педагогічних знань в процесі позааудиторної самостійної роботи студентів у контексті Болонського процесу / О. М. Акімова // Наукові записки : зб. наук. праць. – Ніжин, 2007. – Вип. № 3. – С. 5–7.

4. Акімова О. М. Роль позааудиторної самостійної роботи студентів на сучасному етапі розвитку педагогічної практики / О. М. Акімова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи студентів : зб. наук. праць. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2008. – Вип. № 8. – С. 3–6.

5. Акімова О. М. Позааудиторна самостійна робота студентів як метод забезпечення педагогічних знань майбутніх учителів початкових класів / О. М. Акімова // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Х. :

ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2008. – Вип. № 8. – С. 5–9.

6. Акімова О. М. Педагогічні умови позааудиторної самостійної роботи в ході підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. М. Акімова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Запоріжжя : Гуман. ун-т «Запоріз. інст. держ. та муніц. упр», 2013. – Вип. № 28 (81). – С. 53–59.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Акімова О. М. Інноваційні напрямки управління позааудиторною самостійною роботою студентів / І. С. Посохова, О. М. Акімова // Інновації в управлінні навчальним закладом : матеріали наук.-практ. конф. (12 травня 2006 р.). – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2006. – С. 163–173.

8. Акімова О. М. Психолого-педагогічні аспекти науково-дослідної роботи студентів / О. О. Фарінець, О. М. Акімова // Науково-дослідна робота – важливий чинник удосконалення теоретичної, загальнопрофесійної та спеціальної підготовки майбутніх фахівців : матеріали регіонал. метод. каб. – Х. : Константа, 2007. – С. 136–140.

9. Акімова О. М. Організація самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульного навчання / О. М. Акімова // Кредитно-модульна та модульно-рейтингова організація навчального процесу в коледжах і технікумах. Стан. Проблеми. Перспективи : матеріали наук.-практ. конф. (22 лютого 2008 р.) – Х. : Харк. машино-буд. коледж, 2008. – С. 6–7.

10. Акімова О. М. Сутність педагогічної практики в професійному становленні майбутнього вчителя / О. М. Акімова, Д. В. Барібина // Практично-професійна підготовка студентів у системі вищої освіти: проблеми та шляхи вдосконалення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (7-8 грудня 2011 р.). – Х. : КЗ ХГПА ХОР., 2011. – С. 9–10.

11. Акімова О. М. Професійна готовність майбутніх учителів початкових класів до педагогічної діяльності / О. М. Акімова, В. В. Красногорська // Практично-професійна підготовка студентів у системі вищої освіти: проблеми та шляхи вдосконалення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (7-8 грудня 2011 р.). – Х. : КЗ ХГПА ХОР, 2011. – С.10–11.

12. Акімова О. М. Сутність позааудиторної самостійної роботи в ході підготовки майбутніх вчителів початкових класів / О. М. Акімова // Педагогічна освіта: стан розвитку, проблеми, перспективи : матеріали регіон. наук.-практ. конф. (22 березня 2012 р.). – Х. : КЗ ХГПА ХОР, 2011. – С.10–11.

13. Акімова О. М. Позааудиторна самостійна робота студентів як складовий елемент професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів / О. М. Акімова // Формування професійної культури майбутніх педагогів в умовах модернізації освіти : матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (5-6 грудня 2012 р.). – Х. : КЗ ХГПА ХОР, 2012. – С.6–7.

14. Акімова О. М. Роль учителя початкових класів у моральному вихованні школярів / О. М. Акімова, Л. Р. Волошина // Формування професійної культури майбутніх педагогів в умовах модернізації освіти: матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (5-6 грудня 2012 р.). – Х. : КЗ ХГПА ХОР, 2012. – С. 7–8.

15. Акімова О. М. Шляхи формування мотивації в умовах підготовки вчителя початкових класів / О. М. Акімова // Формування та розвиток фахової компетентності вчителя початкової школи в умовах упровадження Державного стандарту початкової загальної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 квітня 2013 р.). – Х. : Харк. ак. неперерв. освіти., 2013. – С. 83–86.

АНОТАЦІЇ

Акімова О.М. Педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. — Українська інженерно-педагогічна академія. – Харків, 2013.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням педагогічних умов організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

У дисертації вперше теоретично обґрунтовано й упроваджено в процес професійної підготовки педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів (забезпечення мотивації студентів до самостійної позааудиторної роботи шляхом формування інтересу до змісту завдань і систематичного контролю опосередкованого характеру з боку викладача; розробка й упровадження індивідуального плану позааудиторної самостійної роботи студентів); визначено особливості самостійної позааудиторної роботи студентів; уточнено зміст поняття «позааудиторна самостійна робота студента» як виду позааудиторної самостійної навчальної та виховної діяльності, що виконується під опосередкованим керівництвом викладача й передбачає формування навичок самоспостереження, самоорганізації, самоаналізу, самоконтролю; особливості функцій вчителя початкових класів; критерії й показники ефективності організації самостійної позааудиторної роботи студентів.

Ключові слова: самостійна робота, позааудиторна самостійна робота, майбутній учитель початкових класів, професійна підготовка, мотивація, індивідуальний план позааудиторної самостійної роботи студента, педагогічні умови.

Акімова Е.М. Педагогические условия организации внеаудиторной самостоятельной работы будущих учителей начальных классов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Украинская инженерно-педагогическая академия. – Харьков, 2013.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием педагогических условий организации внеаудиторной самостоятельной работы будущих учителей начальных классов.

На основании анализа научной литературы определена суть понятия «внеаудиторная самостоятельная работа студента» как вида внеаудиторной

самостоятельной учебной и воспитательной деятельности, выполняемой под опосредованным руководством преподавателя и обеспечивающей формирование навыков самонаблюдения, самоорганизации, самоанализа, самоконтроля.

Определены виды самостоятельной внеаудиторной работы студентов в вузе: учебная, воспитательная, научная, волонтерская, профориентационная.

Доказано, что эффективными способами организации внеаудиторной самостоятельной работы студентов являются: индивидуальный, предполагающий учет индивидуальных особенностей студентов, их познавательных интересов, мотивов выполнения самостоятельного задания для определения уровня его сложности; индивидуализированный, предполагающий учет наличия достаточного уровня сформированности умений и навыков самостоятельной учебной работы студента; коллективный, предусматривающий деление на группы, усиление мотивации и интеллектуальной активности путем обеспечения взаимоконтроля студентов.

Определены особенности функций учителя начальных классов, подготовка к выполнению которых обеспечивается организацией внеаудиторной самостоятельной работы студентов: обязательное педагогическое руководство учебно – воспитательным процессом; преподавания различных учебных предметов, влияние уровня знаний, сформированности учебных умений, навыков, самостоятельности и самоорганизованности учителя на уровень знаний, умений и навыков учащихся, работа над сплочением классного коллектива на протяжении всего периода обучения в начальной школе; специфические формы работы с родителями младших школьников (помощь родителям учащихся первого года обучения в адаптации детей 6-7 лет к учебной деятельности, консультации по правильной организации выполнения домашнего задания как одного из видов самостоятельной работы учащихся, посещение ребенка на дому, организация родительских тренингов и совместных консультаций с психологом и социальным педагогом школы) и т.д.

Уточнены роль и место внеаудиторной самостоятельной работы в профессиональной подготовке: образовательная функция обеспечивает усвоение системы научных знаний, формирование умений и навыков; развивающая – развитие мышления, формирование воли, эмоционально – чувственной сферы, учебных интересов, мотивов и способностей, становление студента как личности; воспитательная – активную позицию студента в профессиональной подготовке, воспитание нравственных, трудовых, эстетических и физических качеств личности, умение планировать свою работу, подбирать приемы ее выполнения, контролировать себя, рационально использовать время.

Теоретически обоснованы педагогические условия организации внеаудиторной самостоятельной работы студентов – будущих учителей начальных классов: обеспечение мотивации студентов к самостоятельной внеаудиторной работы путем формирования интереса к содержанию заданий и систематического контроля опосредованного характера со стороны преподавателя, разработка и внедрение индивидуального плана внеаудиторной самостоятельной работы студентов.

Согласно уточненным критериям и показателям эффективности организации самостоятельной внеаудиторной работы студентов (сформированность мотивации (уровень и характер мотивации к внеаудиторной самостоятельной работе; характер интереса к ней), качество педагогических знаний (полнота, глубина, гибкость, систематичность, оперативность), сформированность навыков самонаблюдения, самоанализа, самоорганизации, самоконтроля (уровень и характер проявления)) выявлены положительные изменения у студентов экспериментальных групп.

Проведенное исследование не исчерпывает всех аспектов затронутой проблемы. Дальнейшее изучение и научное обоснование связано с проблемой взаимосвязи учебной и воспитательной внеаудиторной самостоятельной работы будущих учителей начальных классов, организации внеаудиторной самостоятельной работы учителей начальных классов в условиях последиplomного образования, подготовки преподавателей к организации и контролю внеаудиторной самостоятельной работой студентов и т.п.

Ключевые слова: самостоятельная работа, внеаудиторная самостоятельная работа, будущий учитель начальных классов, профессиональная подготовка, мотивация, индивидуальный план внеаудиторной самостоятельной работы студента, педагогические условия.

Akimova O.M. Pedagogical conditions of organization of future teachers of initial classes extra-curricular independent work. – On the rights of manuscript.

Thesis for a candidate's of pedagogical science degree in specialty 13.00.04 – Theory and methods of professional education. — Ukrainian engineer-pedagogical academy, Kharkiv, 2013.

The thesis is theoretical-experimental research of pedagogical conditions of organization of future teachers of initial classes extra-curricular independent work.

In the research for the first time theoretically grounded and inculcated in the process of professional preparation pedagogical conditions of organization of extra-curricular independent work of future teachers of initial classes (providing of motivation of students to independent extra-curricular work by forming of interest to maintenance of tasks and systematic control of the mediated character from the side of teacher; development and introduction of individual plan of extra-curricular independent work of students); the features of independent extra-curricular work of students are certain; maintenance of concept «extra-curricular independent work of student» is specified as to the type of extra-curricular independent educational and educator activity, which is executed under the mediated guidance of teacher and foresees forming of skills of introspection, self-organization, self-examination, self-control; features of functions of teacher of initial classes; criteria and indexes of efficiency of organization of independent extra-curricular work of students.

Keywords: independent work, extra-curricular independent work, future teacher of initial classes, professional preparation, motivation, individual plan of extra-curricular independent work of student, pedagogical conditions.